

מדינת ישראל והמנון "התקווה"

הקדמה⁷

"המנון המדינה" חובר לפני כמאה ושלושים שנה, בשנת תרל"ח, על ידי המשורר נפתלי הרץ הימבר. למעשה החל מהקונגרס הציוני הששי, שחל בשנת תרס"ג, אימצה התנועה הציונית את שירת התקווה כהמנון הלאומי של הציונות, ובהקמת מדינת ישראל נקבע ב'חוק הכנסת' שזהו ההמנון הרשמי שלה. השיר המקורי "תקוותנו" כלל תשעה בתים, עם פזמון "עוד לא אבדה" וכו'. להמנון הציונות (ואח"כ המנון המדינה) נבחר ממנו רק בית אחד, עם הפזמון:

"כל עוד בלבב פנימה, נפש יהודי הומיה

ולפאתי מזרח קדימה, עין לציון צופיה,

עוד לא אבדה תקוותנו התקווה בת שנות אלפים

להיות עם חופשי בארצנו ארץ ציון וירושלים".

בנספח בסוף מאמר זה הובאו מילות השיר המקורי, וניכר בו בבירור שהוא נכתב מתוך גישה אמונית דתית ברורה, שמדגישה ומדברת בגלוי על הקב"ה, אבות האומה ובית המקדש!

לצערנו הרב, התנועה הציונית החילונית בחרה להימנע רק בתים "ניטראלים" יחסית⁸, וגם בהם בחרה את הנוסח המתוקן⁹, כפי שנראה למעיין.

במאמרו נדון מעט על החיוב והביקורת מבחינת ההשקפה התורנית על מילות ההמנון. דרך הערות אלו נבוא להקיש על השקפת הציונות והמדינה, ע"פ ההנחה שבגלל היות שיר התקווה "המנון", מובן שהוא אמור לייצג איזו עמדה ודעה, ולא נבחר במקרה.

פותח בשבח

אם נתבונן במילות השיר, נראה שבעצם כלולים בו כמה וכמה עניינים גדולים. מה שבעצם אומר, שאנחנו די צריכים לשמוח שהוא השיר הרשמי והחוקי של המדינה. בכל טקס ממלכתי וציבורי, גם של השמאלנים וה'חילונים' ביותר, השיר הזה הוא השיר שכולם שרים!

א. דבר ראשון בולט, הוא השאיפה לארץ ישראל, בהבנה שאינה 'חידוש' חדש של הרצל, אלא שאיפת דורות רבים כל משך זמן הגלות. השאיפה אפילו מוגדרת בקודש: "עין לציון", "ארץ ציון וירושלים". ירושלים מקודשת מכל ארץ ישראל!

7. תודתי לבחור שלמה לנגר נ"י על הסיוע במציאת הידיעות על ההמנון.

8. אמנם אפשר "לסנגר", שהרבה משפטים מהשיר הינם בנימה עצובה, מה שבאמת אינו מתאים ל"המנון". מ"מ הבית האחרון היה יכול להצטרף (ואולי משהו יטען שאינו "קליט" מספיק...).

9. לפי הכתוב באנצ', כנראה את השינוי עשו חבריו של המשורר, בהסכמתו. ועדיין לא ברורה שאלה זו.

בנוסף, הביטוי הברור: "בארצנו", שמציין בעלות פשוטה וברורה של עם ישראל על ארץ ישראל, הרי הוא חשוב בזמן כשלנו שיש מאבק עם הערבים על שאלה זו, כאשר לצערנו לחלקים מהשמאל הישראלי¹⁰ אין עמדה ברורה בכך ולעיתים אפילו עמדה ברורה להיפך.

ב. ההדגשה היא על התקוה שבלב. מצד אחד תקוה היא מילה פשוטה, שיכולה לנבוע מסתם מחשבה טובה ו"אופטימיות", וגם זו מידה טובה. מאידך, זו מילה שיכולה לבטא את האמונה של האדם בבורא. חז"ל אומרים במדרש (בראשית רבה פרשה צח): "לשועתך קויתי ה'", אמר רבי יצחק: הכל בקיווי!

יסוריך בקיווי, קדושת השם בקיווי, זכות אבות בקיווי, תאוותו של עוה"ב בקיווי. יסוריך, הה"ד (ישעיהו כו) אף אורח משפטיך ה' קיוינוך, אלו יסוריך. לשמך זו קדושת השם. ולזכרך זו זכות אבות. תאות נפש זו תאוותו של עוה"ב. חנינה בקיווי (שם /ישעיהו/ לג) ה' חננו לך קוינו. סליחה בקיווי (תהלים קל) כי עמך הסליחה". רבינו הרמח"ל ב"דרוש בענין הקיווי"¹¹ מבאר שקיווי / תקוה מסמל קו מהאדם לקונו, דהיינו קשר חזק וישיר ביניהם.

ג. "נפש יהודי". ביטוי של עם ישראל. כידוע, במדינת ישראל של היום יש שרואים עצמם יותר ישראלים מאשר יהודים, כלומר שהאזרחות היא העיקר ולא הלאום.

ד. "בלבב פנימה", "נפש". בתרבות המערבית כיום מקובל לעסוק הרבה בצורכי הגוף, וזמן רב להיות מוקפים בתקשורת חיצונית (פלפון, אינטרנט, טלוויזיה, רדיו, עיתון), וממילא כמעט שאין שמים לב לעניינים "פנימיים" ו"נסתרים" כנפש ונשמה¹². כמדומה שבדור כזה, גם על דברים פשוטים כאלו מגיע "יישר כח" לשיר "התקווה"...

ומסיים בגנות

הנפילה הגדולה של השיר היא דוקא בסופו-עיקרו¹³, במה שמגדיר את מטרת שובנו לארצנו:

"להיות עם חופשי בארצנו".

זהו: עם ישראל שבגלות היה נרדף ומוחרם, נהרג בפוגרומים, נטבח במסעות הצלב וכמעט נכחד בשואה, רוצה כעת לזכות סוף סוף למעט מנוחה בארצו, להקים מדינה

10. שהיום, לצערנו, עמדתו "בלבלה" גם את ה"ימין" הישראלי, כך שגם הוא הפתיע אותנו בנסיגה מסיני וימית, הגירוש מגוש קטיף, ולאחרונה בהקפאת ההתיישבות ביו"ש.

11. מובא בספר "אוצרות רמח"ל" (ב"ב תשמ"ו), הו"ל הגה"צ רבי חיים פרידלנדר זצ"ל, עמ' רמו-רמו. דבר זה שמעתי בזמנו ממור"ר הג"ר שמחה הכהן קוק שליט"א, רבה הנערץ של העיר רחובות.

12. לכן רבים נוסעים לטיול למזרח הרחוק, שם הם מחפשים "רוחניות". לחלקם מתברר ש"האוצר בעצם נמצא בבית", והינם חוזרים לארץ וחוזרים בתשובה שלמה. וע"ע באורות הקודש (ח"ג עמ' קמ) דברים נפלאים על "בקשת האני העצמי", מעלתה וכמה רחוקים בדורנו ממנו.

13. כמבואר לעיל בהקדמה, בשיר המקורי המילים האלו היו שונות.

עצמאית וע"י כך להיות חופשי מעול הגויים שמשעבדים אותנו. רצון ל"מקלט מדיני בטוח".

ובזה הבעיה. שאיפה זו אינה מייחדת אותנו מכל העמים, שהרי כל עם בעולם רוצה להקים לעצמו מדינה ולהיות משוחרר מעול זרים. השאלה הנשאלת היא מה אותו עם עושה עם עצמאותו: האם מנסה להיות נאמן לרוח המיוחדת שלו, או שטוב לו להיות ע"פ התרבות הכללית העולמית, "מה שטוב לאחרים- טוב גם לי". עם הסגולה שנבחר מכל העמים להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש", צריך להקים מדינה מיוחדת, שהיא כדברי הרב בספרו 'אורות':

"מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחקוק בהיותה תכן האידיאלי היותר עליון. מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסלם האשר, ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כסא ד' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד".

אולי ניתן להעמיד את שתי האפשרויות בהגדרת חופש לעומת חירות. חופש פירושו שלילת שיעבוד, לעומת חירות שמצינת תוכן חיובי, חירות רוחנית¹⁴. וראה בזה דבריו הנפלאים של מרן הרב זצ"ל על פסח כ"חג החירות" (בעולת ראי"ה ח"ב עמ' רמז-רמה, והוא גם במאמרי ראי"ה עמ' 157-158), ודבריו על ברכת "שלא עשני עבד" (בעולת ראי"ה ח"א עמ' עא).

כתב מרן הרב זצ"ל: "... מקור הציונות, הוא המקור הקדוש העליון, התנ"ך וכו'. לא הד קול, שעם שנאוי בעולם הולך לבקש לו מקלט בטוח מרודפיו, לבדו ראוי להשיב לתנועת-עולמים זו את חייה. אלא, שגוי קדוש, סגולת העמים, גור-אריה יהודה, ניעור מתרדמתו הארוכה, והנה הוא הולך ושב אל נחלתו, אל "גאון יעקב אשר אהב סלה". [אגרות הראי"ה" כרך ב' איגרת תקע"א].

וכתב במקום אחר: "מגמתנו היא תמיד מכוונת לא רק להגאל מתוך מיצרים, לא אך להתרפאות ממכות ולהנצל ממדוים, לא רק לצאת ממסגרות העוני וממחשכי העיוורון, לא, השקיקה השלילית לבדה היא מדכאה את הנפש, ואינה נותנת סיפוק לחיים. לא בשביל כך יצרנו יוצר כל, הטוב והמטיב, האב הרחום, מקור כל החסד, כל האהבה וכל הרחמים. רק הננו שואפים להיות מלאים גדלות, עושר גדול בנשמה, חיים רעננים מלאים זהרה בכל פינות שאנו פונים, עדן ועונג אין קץ בכל נשימה שאנו נושמים, עדנת אין די ממקור חיי כל העולמים. אליך רק אליך ד', רק לגודלך אדרש, אוחיל ואצפה. ולא רץ ישראל הננו באים, ולגאולה אנו מייחלים, ולפדות נשמה אנו עורגים, לא להנצל מכבלי הגלות ולא להמלט מכיעורי מכאוביה המנבלים, לא, ליותר מזה באין ערוך, לשם החשפת האורה כולה, לשם הזרמת זרמי חיי עד ממקור קודש הקדשים, ממקור ישראל, ממקור נשמתו העליונה, ממקור אהבת עונג צור עולמים, אשר מאיר הוא לנו בקרני הוד ארץ חמדה, ארץ הקודש, ארץ החיים וארץ האורה. נכספה וגם כלתה נפשי

14. גם בתפילת מעריב בברכות ק"ש אנחנו אומרים: "ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם". אמנם היינו משועבדים גם אח"כ, אבל ביציאת מצרים נעשינו לבני חורין בעצמותינו, ע"י חירותה של הנשמה, והיא חירות נצחית.

לחצרות ד', לבי ובשרי ירננו אל אל חי. אשרינו, ברוכים אנו ומאשרים אושר עולמים וגאון נצח נצחים. אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בד', אשריך ישראל, אשריך, אשריך. [אורות הראיה"ע ס"ג. והוא מ"פנקס ירושלים תרצ"ג" (י"ל ירושלים תשס"ו) סע' ז']

רחובות

לענ"ד ענין זה של שאיפה לגדלות כבר "רמוז" בתורה.

בספר בראשית פרק כו מסופר על חפירת הבארות ע"י עבדי יצחק:

(יט) וַיִּחְפְּרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בְּנֶחֱל וַיִּמְצְאוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים:

(כ) וַיְרִיבוּ רְעֵי גֵרָר עִם רְעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֶשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ:

(כא) וַיִּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיְרִיבוּ גַם עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטָנָה:

(כב) וַיַּעֲתֶק מִשֵּׁם וַיִּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחוֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עַתָּה הֶרְחִיב יְקֹוֹק לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאַרְץ:

לכאורה, אם יש בעיה של מריבה בבארות הראשונות, ובבאר השלישית אין מריבה, ראוי לקרותה "שלום" / "שקט" / "שלוה". ולמה דוקא רחובות? אלא, שהשקט והשלווה אינם מטרות בפני עצמם, ורק הידיעה שיש מגמה ועשייה חיובית של הרחבה ופריה, היא הראויה להנצחה בשם הבאר. ובספר תהילים (פא, יא) נאמר: "אנכי ה' אלוקיך המעלך מארץ מצרים, הרחב פיך ואמלאהו". ובאר בעולת ראייה (ח"א עמ' רכ) שכתוב כאן תביעה ל"רוממות השאיפה" ו"התעלות מעל כל קטנות". לשאוף לדברים גדולים.

לכן: אמנם גם 'מקלט בטוח' הינו טעם נכון, מצד קיום האומה. ואכן, בשנת תרס"ז ב"קריאה הגדולה לא"י" השתמש הרב במינוח של "הימלטו מהגלות!", והדגיש את הבריחה מהטומאה והרשעה¹⁵. מ"מ ודאי שזו אינה המטרה הראשית ושאִיפת האומה בחזרתה לארצה שאותה ראוי לציין ב"המנון של המדינה"¹⁶.

15. לארץ ישראל, רבותי, לארץ ישראל !

את הקריאה הזאת נקרא בקול אחד, בקול גדול ולא יסף.

בואו לארץ ישראל, אחים נעימים, בואו לארץ ישראל, הצילו את נפשותיכם, את נפש דורותיכם, ואת נפש עמנו כולו, הצילוהו משוממות וטמיון, הצילוהו מרקב והשפלה, הצילוהו מכל טומאה ורשעה, מכל צרה וצוקה, שהוא עלול אליהם בכל ארצות העמים בלי הבדל והפרש.

"בואו לארץ ישראל!" נקרא בקול נורא ומרעיש, בקול רעם ורעש גדול, בקול מחולל סערה ומרגיז שמים וארץ, בקול קורע כל קירות לב. המלטו על נפשכם ובואו לארץ ישראל. קול ד' קורא אותנו, ידו נטויה עלינו, רוחו אשר בלבבנו הוא מקבץ אותנו הוא מעודדנו, והוא מכריח אותנו כולנו לקרוא בקול גדול אדיר ונורא: אחינו

ההתייחסות של מרן הרב זצ"ל להמנן הציונות, היחידה כנראה שנמצאת בידנו, היא בספר 'אגרות הראי"ה' (ח"ד, א-ל, עמ' נז), מתוך "דברים אחדים בשעת החגיגה של הלאומיים"¹⁷, ביום א' אייר תר"ף אחרי הסכמות הממלכות בסאן-רמו על דבר ארץ הקודש:

לא שירת "התקוה" לבדה, ולא קריאת הידד ושתיית יין כרמל לבדן, תהיינה לאבני בנין בידנו לבנות את בית ישראל. רק זכירת ושמירת בריתנו ע"פ דרך התורה והמצוה, היא תהיה לנו ליסוד מוסד ולאבן פינה!

א"כ, מרן הרב אינו מזלזל בשיר זה, אלא מעיר על הבעיה באלו שמסתפקים בדברים חיצוניים, ושוכחים לשם מה בעצם חזרנו לארצנו.

רבינו הרצ"ה זצ"ל התבטא בשיחותיו לתורה¹⁸, ש"יש שיר "התקוה", אבל לנו יש גם "אמונה חיה בלבבנו!"

וכוונתו ל"שיר האמונה" של מרן הרב זצ"ל, "לעד חיה בלבבנו"¹⁹, שנדפס בסידורו 'עולת ראי'ה' (ח"ב עמ' שפט). וצינו בהערות שם לעוד שלושה מקומות מדברי רבינו: "...אמנם כבר נודעו נתפרסמו ונתקבלו, לעומת 'התקוה', דברי שירו של אאמו"ר הרב זצ"ל, 'לעד חיה בלבבנו האמונה הנאמנה'..." (מאגרת רבינו מכ"ד מנחם אב התשל"ח). "...יש לנו 'שיר התקוה', אמנם שיר האמונה 'לעד חיה בלבבנו האמונה הנאמנה' הוא הרבה יותר חזק מאשר 'עוד לא אבדה תקוותנו', שהוא ביטוי של יאוש של אדם הטובע בנהר"²⁰, ולא ביטוי של תחיה וגבורה" (שיחת רבינו, מס' 14, שיבת ציון, סע' 7).

בני ישראל, אחים אהובים ויקרים, בואו לארץ ישראל. הלקטו לאחד אחד, אל תמתינו על סדרים ודברים רשמיים, אל תמתינו על רשיונות מרעישים ומפורסמים, עשו מה שתוכלו, המלטו והאספו באו לארץ ישראל, סולו סולו המסילה בעד עמנו האהוב והנדבא, הראו לו בפועל שדרכו כבר מוכנת היא לפניו וסלולה, אין לו מה להתישב, אין לו מה לדרוש, אין לו דרכים ונתיבות רבים -- דרך אחד יש לפניו, ודוקא בה ילך, ובה הוא מוכרח ללכת: דוקא לארץ ישראל. [מאמרי הראי"ה" עמ' 323, "הקריאה הגדולה" לארץ ישראל", משנת תרס"ז].

16. וראה ב"גדול שימושה" (מתורתו ומעשיו של הרצ"ה זצ"ל, כתב תלמידו הרב רמר זצ"ל, מהדורת תשנ"ד עמ' מ) שכהתפרסם בשם הרמטכ"ל שאנו צריכים להחזיק ביהודה ושומרון מסיבות בטחוניות, כתב לו הרצ"ה מכתב, שאנו נמצאים שם משום שזו ארץ אבותינו. וטעמו בהערה זו, מפני ש"אל העם הזה צריך לדבר בגדלות!".

17. =התנועה הציונית.

18. דברים, עמ' 354-355, ועיי"ש בהערות.

19. באגרתו שנדפסה בספר "מכותבי ראי'ה" (מאת הרב נריה גוטל שליט"א) עמ' טו, הגדיר מרן הרב את שירו במילים מרוממות: "שיר האמונה שלי, שכולל אהבת התורה והארץ ביחודא שלים, מופע מאהבת השי"ת אשר בקדושת נשמת ישראל".

20. לדוגמא, מרן הרב זצ"ל שעתיים לפני פטירתו, אמר לתלמידו מרן הגרי"מ זצ"ל: "עוד לא אבדה תקוותי לשמים" (מכתבי מרום, סי' סג), והוא בחינת "אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים" (ברכות), ואין סיבה שבהמנן הלאומי יתבטאו כך. [וביחוד תוספת המילה "עוד לא" מוזרה מעט, שאפשר להבין שכוונתה עדיין לא, אבל בהמשך אולי כן תאבד תקוותנו...].

"הכנסנו (לישיבה) את ה'אמונה' במקום 'התקוה'. האמונה היא מקור התקוה... זה [=התקוה] ילדותית, מתקופה קודמת, ואילו 'האמונה' זה מתקופה מבוגרת, תקופה של בגרות. אנחנו הולכים ומתבגרים..." (משיחת רבינו, מוצאי שבת קודש, פרשת מטות מסעי תש"ם).

ולסיום פרק זה נאמר, שלמרות אי ה"שלמות" של השיר²¹, בסופו של דבר ודאי שיש לנו הערכה לשיר זה, ואפילו נתינת "קדושה" מסוימת²², מצד האמת שהרי יש בו תוכן מאוד חיובי (כמפורט בתחילת מאמרנו), וגם מצד שחימם לאורו מליוני יהודים, ומדינת ישראל קבעה אותו לסמלה²³.

האם אכן "הציונות - דבר אין לה עם הדת"?

באמת השמטת היסוד התורני משיר התקוה אינו במקרה. הוא מתאים למה שנקבע ביסוד התנועה הציונית ש"הציונות - דבר אין לה עם הדת". דהיינו, אין לנו בדוקא התנגדות לדת, אבל אין שום קשר בין התנועה שפועלת למען העליה לציון לבין התורה, והוא ענין פרטי של המעוניין בזה.

כנגד אימרה זו מחה מרן הרב זצ"ל בכל תוקף²⁴, שהרי ודאי יסוד הכל הוא מכח הקב"ה בורא העולם, שנתן לנו את תורתו והנחלנו את ארץ הקודש. אם אין יסוד, גם הבנין יפול, וכידוע הדברים הקשים שכתב הרב על לאומיות וציונות בלי תורה²⁵.

21. כאמור, בשתי נקודות: הגדרה בקטנות של החזרה לציון, רק כדי להיות "עם חופשי", וביטוי של חולשה, "עוד לא אבדה תקוותנו".

22. כידוע, שביום העצמאות נקבע בתקנת הרבנות הראשית ששרים בסוף התפילה את "שיר המעלות" במנגינת "התקוה". בספר "רבנו" (ירושלים תשס"ד) בעמ' 149 מובאת תמונה של גדולי התלמידי חכמים שבדור, כשכולם עומדים בעת שירת "התקוה" באירוע מסויים. ולאפוקי ממה שראיתי לפני שנים אחד יצא בספרו במילים חריפות נגד שיר זה, ומסופקני אם בכלל שם לב למילים, או שכעסו העבירו על דעתו.

23. "ההתייחסות בחביבות ובחרדת קודש אל זכותנו לתקומת מצות מדינתנו, ואל תפארת סידוריה וסמליה, היא הביטוי הבריא של קדושת עם ישראל המכיר ומוודה ומברך חסדי השי"ת עלינו, והיא גם כן קדושה של ממש... תחושת החיוניות הכלל ישראלית..." (מתוך מכתב הרצי"ה זצ"ל בקשר לדגל המדינה). וכעין זה הודריך מו"ר הרב יצחק בן-שחר שליט"א, ראש ישיבת קדומים, לגבי כ"ז בניסן, "יום השואה" שקבעה מדינת ישראל, שאמנם לא נקבע ע"פ סמכות תורנית, והוא בעייתי מבחינה הלכתית (בגלל קביעתו בחודש ניסן, ראה בשו"ע וברמ"א סי' תכ"ט סע' ב'), ומבחינה השקפתית (בהיותו מדגיש בעיקר את גבורת הקרב של מרד גטו וורשה, דבר שעלול לשים בצל את גבורת שאר היהודים שנהרגו). אך אחר שכבר נקבע יום זה במדינה ורבבות ישראל מתייחדים בו עם זכר השואה, אין אנחנו יכולים 'להתעלם' ממנו, אלא לצרפו ליום עשירי בטבת, "יום הקדיש הכללי" שקבעה הרבנות הראשית.

24. האיזכור של אימרה זו וההתנגדות הנמרצת לה מופיעה (חוץ מהאיגרת שלקמן) בעוד לפחות שש מקומות בכתבי הרב: אגרות הראיה ח"ב סי' תקלד, תקעא, ח"ג סי' תתפב, ח"ד בנוספות איגרת 3, אוצרות ראייה באגרות 167-168, ושם בכרך ב ב"אפיקים בנגב". [ע"פ חיפוש במחשב ע"י פרויקט כתבי הרב, בהוצאת הרב דב גולדשטיין ודרור שילה].

25. "והיד הרמה המחומשת בהפקרות ודרכי הגויים, באין זכר לקדושת ישראל באמת, המחפה את חרסיה בסיגים של לאומיות מזויפת בגרגרים של היסטוריה ושל חבת השפה, המלבישה את החיים צורה

וזה לשונו מתוך אגרתו לתנועת המזרחי:

"הנני מוצא את עצמי מחוייב להקדים הקדמה כללית, שהנני מעירה בכל פעם שמזדמן לי הדבר לדבר ע"ד ה"מזרחי" וערכו: שיש חוק אחד שהוא מחוייב, לדעתי, לחוק על דגל, שרק על-ידו תופיע עליו אור נשמתו הפנימית, חפשית מכבלי הסתירה המכבידים עליו. החוק הזה הוא: **שיביע המזרחי בגלוי**, שלמרות האמון שהוא מראה תמיד להציוניות הכללית, מצד שיתופו עמה בהמחשבה הלאומית והתגשמות שאיפותיה במעשה, **לוחם הוא עם-זה על הסעיף היחיד החקוק בציוניות עוד מטעם הקונגרס הראשון, האומר ש"הציוניות דבר אין לה עם הדת"**.

החוק הזה הוא עושה באמת את כל התעמולה ה"מזרחית" פלסתר, שהרי ה"מזרחי" עומד הוא נכון על ככר התורה, ודבר-ד' נר הוא לרגליו, ואנו כל שלמי אמוני ישראל יודעים אנו ברור, שרק באיכות הקישור הנאמן של האומה בכללה עם תורת-חיים שלנו, תורת ד' תמימה, תלויה היא הצלחת הציוניות והתגברות כוחה מיד ולדורות, ובעזיבתה-של-תורה אין תוחלת ותקוה, וכל פרח מוכרח להיות כמק וכל שורש כאבק - ואיך יוכל ה"מזרחי" לעבור בשתיקה על חוק זה, העוקר את כל משאת-נפשו.

ולפי דעתי העניה אין תקנה ל"המזרחי" כי-אם כשידבר בשפה ברורה, שעם כל אהבתו להציוניות בכללה, ושעם כל מה שהמעשים והדעות, הזרים והרחוקים, של רבים מהציונים, לא יוכלו לגרום לו כל נסיגה-לאחור וכל חלישות-כוח מלהרפות עבודתו השקודה על ככר התחיה הלאומית בארץ-אבות ביחוד, **בכל זאת על החוק המחפיר הזה הוא נלחם בכל כח, ולא ישקוט ולא ינוח עד אשר יורידוהו מעל במת הציוניות**, ותחתיו יוחק חוק לישראל כמו שהוא באמת, "זכרו לעולם בריתו דבר ציוה לאלף דור, אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק, ויעמידה ליעקב לחוק, לישראל ברית-עולם. לאמור לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם".

ההתנגדות הנמרצה לחוק ההורס הנ"ל מוכרחת היא להיות בולטת מכל פינותיו של "המזרחי". היא צריכה להיות חרותה בתור מוטה קצרה על כל גליון מגליונותיו הרשמיים, היא צריכה להישנות אלפי-אלפים פעם, בכל כנסיה בין חדשה בין ישנה. האמת הנצחית הזאת לא תוכל להפסיק מתעמולתה, עד אשר תעמוד בבטחה על מכונה, שאז הכל יכירוה, ותהי לנחלה לישראל". [אגרות הראי"ה ח"ב תצז].

וגילו ברעדה

"עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה" (תהילים ב, יא). לגיל או לרעוד?

ישראלית מבחין במקום שהפנים כולו הוא אינו יהודי, העומד להיות נהפך למשחית ולמפלצת, ולסוף ג"כ לשנאת ישראל וארץ ישראל, כאשר כבר נוכחנו ע"פ הנסיון" (אגרות ראי"ה, א, קמד). וראה עוד מש"כ מרן הרב בספרו 'עץ הדר' עמ' יא.

חז"ל אומרים: "במקום גילה - שם תהא רעדה" (ברכות ל:). בירושלמי שם (פ"ה ה"א) מבואר להיפך: "לשיבוא יום רעדה - תגילו". שמעתי פעם מהג"ר שאול ישראלי זצ"ל, ר"י מרכז הרב, שבאר שהם שתי אפשרויות: לעיתים אנחנו מאד שמחים על מצב מסויים, וצריך לומר לנו שנוכח שעדיין לא הכל מושלם וצריך רעדה. אבל לעיתים המצב הפוך, שיש רעדה, וצריך לעודד אותנו שבכל זאת נשמח על הדברים הטובים. ואמר זאת על מדינת ישראל, שלעיתים יש שמחה גדולה, מדינה שמיישבת את הארץ, הולכת בכיוון הדתי-ימני, וכו'. וצריכים לזכור שעדיין יש לנו הרבה לתקן ולהוסיף. אבל לעיתים יש ממשלת שמאל, ומצב הארץ והתורה בסכנה, וממילא יש רעדה בלב. וצריך לזכור שבכל זאת יש לשמוח על הרבה דברים טובים שיש. כשאדם חי במרוצת הרגלו, בד"כ אינו מספיק לשים לב לדברים שכבר התרגל אליהם. רק כשמתחילים להתבונן, פתאום רואים ששום דבר אינו מובן מאליו. וכי אחרי אלפיים שנות גלות, ומיד אחרי השואה הנוראה, "טבעי" שתקום מדינת היהודים? וכששמים לב כמה גדולה מעלת המדינה, שקמה בהשתדלות רבה ובמסירות אין קץ, עם סייעתא דשמיא ענקית, הרי אז כל עצמותינו תאמרנה שירה מגודל הנס שאנו זוכים להיות בו. ואין זה סותר כלל למה שלמעשה מוטל עלינו במלוא המרץ לפעול עם אל²⁶, להרבות חיוב ולהתנגד לשלילה. אדרבה, אם אכפת ממה שהו צריך לפעול לטובתו, "חושך שבטו - שונא בנו, ואוהבו - שחרו מוסר". אבל העיקר שנוכח שכתמים נראים על חולצה בהירה, ולא על שחורה...

מהלכים

לסיום, נתבונן בדברי האבן עזרא. כשעם ישראל יוצא ממצרים, בדרכו למתן תורה ולארץ ישראל, לפתע מתקבלת הוראה "מדהימה" משמים, לחזור אחורה! "דבר אל בני ישראל, וישבו ויחננו לפני פי החירות... נכחו תחנו על הים". באמת לא הגיוני כלל. ואז מגיע הנימוק: "ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ... וחיוזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם, ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצריים כי אני ה'!" אומר שם רבינו האבן עזרא, שיש בזה לימוד גדול:

26. עתידה בת קול להיות מפוצצת בראשי הרים ואומרת: כל מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו" (ויק"ר כז, ב).

"מדריך האמת אין ראוי למשכיל לחשוב על מעשה השם **למה עשה כן**, כי כל מעשיו בחכמה, וחכמת האדם כאין נגדו. והזכרתי זה, בעבור שתראה בזו הפרשה שציוה השם שישובו אחורנית, דרך ערמה, כדי שיצא פרעה וירדוף אחריהם, ויטבע בים. **ומחשבות השם עמוקות!**" כלומר: יש מהלכים של ההשגחה בעולם. גם נסיגות יכולות להתברר בסופו של חשבון כמשמשות לעליה והתקדמות גדולים יותר. "כי לא מחשבותי מחשבותיכם, ולא דרכיכם דרכי".²⁷ וכבר כתב הרב באגרותיו שרואים שמכל ירידה וצרה שקרתה לישוב היהודי בא"י צמחה מזה עצמה ישועה והתפתחות גדולה. לכן, צריכים **סבלנות**. ב"ה הקץ המגולה כבר נראה, א"י נותנת פירותיה בעין יפה לקראת "עמי ישראל כי קרבו לבא". זה השלב החומרי של בנין הארץ, ועל גבי זה תופיע בעז"ה הקומה השנייה הרוחנית. יש שלבים בהתקדמות²⁸. לא כגאולת מצרים שהיתה בחיפזון תהיה הגאולה האחרונה: "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו, כי הולך לפניכם השם ומאספכם אלהי ישראל" (ישעיהו נב, יב). הקב"ה מביא את הגאולה לאיטה, דרך מאורעות שונים ומשונים, חלקם טבעיים והגיוניים וחלקם לא צפויים, והכל לטובתנו²⁹. ואף שאיננו מזלזלים ח"ו באותם שמבקשים: "אנחנו רוצים משיח עכשיו", וגם אנו מחכים לו בכל יום שיבוא, ובתפילת שמונה עשרה אומרים ג' פעמים ביום: "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח", וכיו"ב על ירושלים והחזרת העבודה³⁰. ומ"מ עיננו הרואות שבינתיים יש מהלך של "כך היא גאולתם של ישראל, כאילת השחר - קימעא קימעא,

27. הרצ"ה זצ"ל היה מביא פירוש מענין על מה שאומרים בוידוי: "על חטא שחטאנו לפניך בתמהון לבב", שהכוונה שתמהנו על מעשי השם, מדוע כך ולא כך, במקום להתבטל לרצונו. וראה עוד בענין המהלכים המורכבים של הקב"ה בעולם ברמב"ם הלכות מלכים יא, ד (בסוף, בגירסה המקורית שלא צונורה) על הנצרות והאיסלם, בדרך השם לרמח"ל ח"ד פ"ד, ובאורות עמ' לה לגבי כח המדמה והנבואה.

28. גם בשירת הים כתוב: "נחית בחסדך עם זו גאלת, נהלת בעוזך אל נוה קדשך". תחילה באים לא"י, ואח"כ מתעלים ומתקרבים אל הקודש בירושלים.

29. כדרך שרואים באופן בולט במאורעות של מכירת יוסף עד לירידה למצרים ("אתם חשבתם לרעה, אלוקים חשבה לטובה!"), וכן במאורעות של מגילת אסתר. וכבר אמרו חז"ל על הפסוק: "כי אנכי ידעתי את המחשבות אשר אנכי חושב עליכם, מחשבות שלום ולא לרעה" (ירמיהו כט, יא): "שבטים היו עסוקין במכירתו של יוסף, ויוסף היה עסוק בשקו ובתעניתו, ראובן היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויעקב היה עסוק בשקו ובתעניתו, ויהודה היה עסוק ליקח לו אשה, והקב"ה היה עוסק בורא אורו של מלך המשיח" (בראשית רבה).

30. ולא כאפשרות לטעות בזה, כאילו יש 'הכרח גמור' למהלך של קימעא קימעא, ורק אנשי חסידות חב"ד וכיו"ב הם בעלי השיטה של ציפיה למשיח כעת. ואינו נכון, וכידוע מרבן של כל ישראל רבי ישראל מאיר הכהן זצ"ל, בעל המשנה ברורה והחפץ חיים, כמה השתוקק ודיבר על הגאולה הקרובה ממש, כנמצא בספריו ובקורות חייו. ועיקר המהלך של "קימעא" כוונתו לגאולה בשלבים, ולא דוקא לאיטיות, כמוכח במדרש שלמד זאת ממעשה הגאולה שבזמן מרדכי ואסתר, ושם המאורעות התרחשו במהירות.

כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת" (אסתר רבה), וכלשון הרב שזו אינה חולשה אלא גבורת גבורות³¹.
יהי רצון שנזכה בענוה לפעול עם אל ועם עמו ישראל, ויבוא לציון הגואל!

31. אגרות הראי"ה ח"ג עמ' כ-כא, ושם האריך בהסבר הגדולה של מהלך הגאולה שמקושרת לטבע.

הנוסח המקורי של מילות "תקוותנו", המקור להמנון המדינה "התקווה":

כל עוד בלבב פנימה
נפש יהודי הומיה,
ולפאתי מזרח קדימה
עינו לציון צופיה

פזמון: עוד לא אבדה תקוותנו,
התקווה הנושנה:

**לשוב לארץ אבותינו
לעיר בה דוד חנה**

כל עוד דמעות מעינינו
יזלו כגשם נדבות,
ורבבות מבני עמנו
עוד הולכים על קברי אבות.

עוד לא אבדה תקוותנו...

כל עוד חומת מחמדינו
לעינינו מופעת,
ועל חורבן מקדשנו
עין אחת עוד דומעת.

עוד לא אבדה תקוותנו...

כל עוד מי הירדן בגאון
מלוא גדותיו יזלו,
ולים כנרת בשאון
בקול המולה יפולו.

עוד לא אבדה תקוותנו...

כל עוד שמה עלי דרכים
שער יוכת שאיה,
ובין חורבות ירושלים
עוד בת ציון בוכה.

עוד לא אבדה תקוותנו...

כל עוד דמעות טהורות
מעין בת עמי נוזלות,
ולבכות לציון בראש אשמורות
עוד תקום בחצי הלילות.

עוד לא אבדה תקוותנו...

כל עוד נטפי דם בעורקינו
רצוא ושוב יזלו,
ועלי קברות אבותינו
עוד אגלי טל יפולו.

עוד לא אבדה תקוותנו...

כל עוד רגש אהבת הלאום
בלב היהודי פועם
עוד נוכל קוות גם היום
כי עוד ירחמנו אל זועם.

עוד לא אבדה תקוותנו...

שמעו, אחי, בארצות נודי
את קול אחד חוזינו:
כי רק עם אחרון היהודי
גם אחרית תקוותנו!

עוד לא אבדה תקוותנו...

לך עמי, לשלום שוב לארצך,
הצרי בגלעד, בירושלים רופאך,
רופאך השם, חוכמת לבבו,
לך עמי לשלום, ורפואה קרובה לבוא...